डी.ए.वी. बी.आर. पब्लिक स्कूल बीना,म.प्र.

अभ्यास प्रश्नपत्रम् अर्धवार्षिकी परीक्षा 2024–25

कक्षा–नवमी | अवधिः–होरा द्वयम्
विषयं –संस्कृतम् | पूर्णाकाः–80

निर्देशाः–(i) प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।

खण्डः (क) अपठित–अवबोधनम् – 10 अंकाः खण्डः (ख) रचनात्मकं कार्यम् – 15 अंकाः
खण्डः (ग) अनुप्रयुक्तव्याकरणम् – 25 अंकाः खण्डः (घ) पठित–अवबोधनम् – 30 अंकाः

. (ii) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

(iii) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि ।

. (iv) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया।

(v) उत्तराणि सस्कृतेन एव लेखनीयानि ।

खण्डः(क)–अपठिताऽवबोधनम् 10अंकाः

1. अधोलिखितं अनुच्छेदं पठित्वा निर्देशानुसारं अनुच्छेदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत–

श्रीमद्भगवद्गीतां 'गीतोपनिषद्' अपि कथ्यते। अखिलवैदिकवाङ्मयस्य सर्वप्रधानोपनिषदोऽस्त्येषा श्रीमद्भगवद्गीता। गीतायाम् विश्वे विविधरूपाः अनेके भाष्याः उपलब्धाः सन्ति। श्रीमद्भगवद्गीतायाः वक्तास्ति भगवान् श्रीकृष्णः। ब्रह्मसंहिता पुराणानि च विशेषतः श्रीमद्भागवतः तस्य परात्परतां एकस्वरेण स्वीकुर्वन्ति– कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्। अतः श्रीमद्भगवद्गीतां तदनुसारमेव गृहीतव्यम् यथा गीता भगवता कथिता अस्ति। श्रीमन्महाभारतस्य सर्वस्वभूता भगवतः श्रीकृष्णस्य श्रीमुखवाणीस्वरूपा श्रीमद्भगवद्गीता संस्कृतसाहित्यस्येकं भास्वरं रत्नम्–''गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः। या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता।।'' महर्षिव्यासेनोक्तम्–''एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतमेको देवो देवकीपुत्र एव। एको मन्त्रस्तस्य नामानि यानि कर्माप्येकं तस्य देवस्य सेवा।।'' वादरायणेन तु प्रोक्तम्–धर्मार्थकाममोक्षेषु चतुर्विधपुरुषार्थेषु परमपुरुषार्थस्य मोक्षस्याधिगमस्य साक्षात्साधनभूता उपनिषदेव गावः, भगवान् श्रीकृष्णः एव दोग्धा, अर्जुनः एव वत्सः, सुधियः भोक्तारः दुग्धामृतंचेयंश्रीमद्भगवद्गीता। तथाहि – ''सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपालनंदनः। पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ।।''

I. एकपदेनोत्तरत– 1/2X4=2

(i) गीतोपनिषद्' इति कां कथ्यते ? (ii) श्रीमद्भगवद्गीतायाः वक्ता कः अस्ति ?

(iii) संस्कृतसाहित्यस्येकं भास्वरं रत्नम् किम् ?(iv) गीतायाम् विश्वे विविधरूपाः अनेके के उपलब्धाः ?

II. पूर्णवाक्येनोत्तरत– 1X2=4

(i) तस्य परात्परतां एकस्वरेण के स्वीकुर्वन्ति ? (ii) वादरायणेन किम् प्रोक्तम् ?

III. निर्देशानुसारं प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत – 1X3=3

(i) ''सर्वप्रधानो''पदं कस्य विशेषणपदम् ?

. (अ) पुराणानि (ब) ब्रह्मसंहिता (स) श्रीकृष्णस्य (द) उपनिषदः

(ii) ''अनुपलब्धाः'' इत्यस्य किं विलोमपदं अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

. (अ) विविधरूपाः (ब) विश्वे (स) उपलब्धाः (द) अनेके

(iii) ''स्वीकुर्वन्ति'' इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदं अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?

. (अ) ब्रह्मसंहिता (ब) पुराणानि (स) श्रीमद्भागवतः (द) परात्परतां

Iv. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं किम् ? 1

खण्डः 'ख ' रचनात्मकं कार्यम् 15 अंकाः

2. विद्या गौरव विषये लघुभ्रातरम् प्रति लिखितम् इदम् पत्रम् मंजूषायामः प्रदत्त शब्दैः पूरयत। 5

1)...................

गुवाहाटी

2)............

शुभाशीष।

ह्यः पितृभागस्य 3)............लब्धम्। ज्ञातम् यत् पठने 4).................नास्ति। मानवः विद्यया एव विद्वान् जायते। अशिक्षितस्य 5).............? 6).............सर्वत्र पूज्यते। समयम् 7)............। मनसा 8).................। आशासे एतदर्थम् 9)..............त्वम्।

भवदीयः10)..................

तव रूचिः, अध्ययनं कुरू, विद्वान्, परीक्षाभवनात्, ध्यानम् प्रदास्यसि, प्रियअनुज, पत्रम्, जीवनेन किम्, वृथा मा यापय, अग्रजः।

3. मंजूषायां प्रदत्त–शब्दानां सहायतया चित्रं दृष्ट्वा चत्वारि वाक्यानि संस्कृतेन लिखत्– 1X5=5

मंजूषा –

जलविक्रेतारः, पशुपक्षिणः, नाटकम्, आनन्दवर्धकः, कूप्यः, वृक्षाः, जलसमस्या, वातावरणं, नारदमुनिः, सावधानाः

अथवा

स्वविद्यालये भवता/भवत्या प्रथमवारं संस्कृतनाटकस्य आयोजनं कृतम् । स्वमनोदशां वर्णयन् पंच वाक्यानि संस्कृतेन मंजूषापदसहायतया लिखतु ।

मंजूषा

मार्गदर्शनेन, चित्तं, व्याकुलं, अभिनयं, अतीव, साधु, आमविश्वासः, जागृतः, करतलध्वनिं, प्रसन्नाः, आदेशेन

4. मंजूषायां प्रदत्त–शब्दानां सहायतया संवादं पूरयत् – 1X5=5

युधिष्ठिरः – सम्प्रति आश्वस्तः अस्मि । मन्ये सः ब्रह्मास्त्रप्रयोगं न ....।

श्रीकृष्णः – तर्हि न ....तस्य मनोवृत्तिम्। पितुः उपदेशेन असंतुष्टः स एकदा द्वारकापुरीम्
. आगच्छत्। ब्रह्मास्त्रं ....सः सुदर्शनचक्रं अवांछत्।

युधिष्ठिरः – (साश्चर्यं) ....चक्रं इति ?

श्रीकृष्णः – ....। मया कथितम् । नाहं त्वत्तः ....इच्छामि । यदि त्वं मम गदां ,
. शक्तिं , धनुः चक्रं वा इच्छसि , तुभ्यं ददामि ।

मंजूषा

करिष्यति, ब्रह्मास्त्रं, जानासि, आम्, दत्वा, कथं,

खण्डः 'ग ' 'अनुप्रयुक्त व्याकरणम्' 25 अंकाः

5. अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायां लिखत । 1/2x4=2

(i) 'ग'वर्णस्य उच्चारणस्थानं किम् अस्ति ?

(अ) कण्ठः (ब) दन्ताः (स) तालुः (द) मूर्धा

(ii) निम्नवर्णेषु कः वर्णः कंठ्यः अस्ति ?

(अ) ग् (ब) च (स) ट् (द) प्

(iii) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरम् चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।

मेधा = म् + ... + ध् + आ

(अ) र् (ब) ए (स) ई (द) य

(iv) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरम् चित्वा वर्णसंयोजनं कुरु ।

प् + र् + अ + ग् + अ + त् + इ

(अ) प्रगन्ति (ब) प्रगती (स) प्रगति (द) प्रगत

6. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा संधिं संधिविच्छेदं वा कुरुत् – 4

(i) **विद्यार्थिनः** ब्राह्ममूहूर्ते उत्तिष्ठन्ति ।

(अ) विद्या + र्थिनः (ब) विद्या + अर्थिनः (स) विद्यार्थि + नः (द) विद्यार् + थीनः

(ii) सुधे! कथं त्वं **विलम्बादागता** ?

(अ)विलम्बा+दागता (ब)विलम्बादाग+ता (स)विलम्बात+अगता (द)विलम्बात्+आगता

(iii) _वने **मृगाश्चरन्ति** ।

(अ) मृगाः + चरन्ति (ब) मृगाष्च + रन्ति (स) मृगाष्चरन्त + इ (द) मृगा + ष्चरन्ति

(iv) अहं सम्प्रति जंगमदूरवाण्या वार्तालापे **तत् + लीनः** अस्मि ।

(अ) तल्लीनः (ब) तत्लीनः (स) तदलीनः (द) तत्लीनः

7. अधोलिखितेषु उचितम्विभक्तिपदं चित्वा वाक्यपूर्तिं कुरुत् – 1/2X8=4

(i) ....नाम किम् ?

(अ) भवान् (ब) भवती (स) भवत्या (द) भवत्याः

(ii) मम नाम .... ।

(अ) प्रणवः (ब) रजतेन (स) ओमाय (द) मोहितस्य

(iii) .... कुत्र गच्छसि ?

(अ) तस्य (ब) त्वं (स) युवाम् (द) युयम्

(iv) अहं .... गच्छामि ।

(अ) शालः (ब) शालाः (स) शालां (द) शाला

(v) गृहं परितः सन्ति ।

(अ) वृक्षः (ब) वृक्षा (स) वृक्ष (द) वृक्षाः

(vi) सः .... लिखति ।

(अ) लेखन्याम् (ब) लेखनी (स) लेखन्या (द) लेखन्याः

(vii) श्री .... नमः।

(अ) गुरवेः (ब) गुरवे (स) गुरुवे (द) गुरुवे

(viii) वृक्षात् .... पतन्ति ।

(अ) पत्राः (ब) पत्राणि (स) पत्रम् (द) पत्राणाम्

8. अधः प्रदत्तैः उचितैः धातुरूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत् – **1X4=4**

(1) विद्या विनयं ....।

(अ) ददाति (ब) ददति (स) ददातु (द) ददातिः

(2) परोपकाराय .... वृक्षाः।

(अ) फलाति (ब) फलति (स) फलन्ति (द) फलतः

(3) ते गुरुजनान् .... ।

(अ) पूजयतु (ब) पूजयते (स) पूज्यते (द) पूज्यन्ते

(4) वने रामसीतालक्ष्मणाः .... ।

(अ) अवसत (ब) अवसताम (स) अवसन् (द) अवसम्

9. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत – **1X4=4**

(i) बालकाः .... परितः क्रीडन्ति ?

(अ) वृक्षः (ब) वृक्षम् (स) वृक्षस्य (द) वृक्षे

(ii) बालकः ....सह विद्यालयं गच्छति।

(अ) मित्रस्य (ब) मित्रम् (स) मित्रात् (द) मित्रेण

(iii) ओउम् .... स्वाहा ।

(अ) इन्द्रेन (ब) इन्द्राभिः (स) इन्द्रस्य (द) इन्द्राय

(iv) मूषकः ....बिभेति ।

(अ) विडालात् (ब) विडालेन (स) विडालस्य (द) विडाले

10. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत – **3**

1. छात्राः जन्तुशालां गम् + तुमुन् इच्छन्ति ।

(अ) गच्छतुम् (ब) गच्छितुम् (स)) गमितुम् (द) गन्तुम्

2. छात्रः नत्वा गुरुं प्रणमति ।

(अ) नम् + क्त्वा (ब) नम् + ल्यप् (स) नम् + षतृ (द) नम् + क्त

3. सज्जनाः विचार्य एव कार्यं कुर्वन्ति ।

(अ) वि + चर् + र्य (ब) वि + चर् + य (स) वि + चार् + ल्यप् (द) वि + चर् + ल्यप्

4. अर्जुनः योद्धुम् उद्यतः अस्ति ।

(अ) युध् + तुमुन् (ब) युध् + उम् (स) युध् + षतृ (द) युध् + षानच्

5. प्रणवः गम् + क्त्वा फलानि आनयति ।

(अ) गच्छितुम् (ब) गत्वा (स)) गच्छित्वा (द)) गन्तुम्

6. सर्पः उप् + सृ + ल्यप् बालकं पष्यति।

(अ) उपसृत्य (ब) उपसृत्यप् (स) उपसृत (द) उपसृल्य

11. मंजुषायां प्रदत्तैः उचितः अव्ययशब्दैः रिक्त स्थानानि पूरयत – **2**

अपि, एकदा, च, कदा

1. त्वं .... उत्तिष्ठति ?
2. .... जनकः वनम् अगच्छत्।
3. अहं मातरं, पितरं गुरुं .... प्रणमामि।
4. अहं प्रतिदिनं संस्कृतम् .... पठामि।

12. उचितेन संख्यावाचक शब्देन रिक्तस्थानानि पूरयत। **2**

1. .... छात्रः अति कुशलः अस्ति।

(अ) एका (ब) एकः (स) एकम् (द) एकाः

2. दशरथस्य .... भार्याः आसन्।

(अ) तिस्रः (ब) त्रीणि (स) त्रयः (द) त्रि

3. मम विद्यालये शिक्षकानाम् संख्या.........................(47) सन्ति।

(अ) चत्वारि सप्त (ब) चत्वारिंशत् सप्त (स) सप्तचत्वारि (द) सप्तचत्वारिंशत्

4. मम विद्यालये ....शिक्षकाः पाठयन्ति। (26)

खण्डः 'घ ' ' पठित – अवबोधनम् ' 15 अंकाः

13. अधोलिखितं गद्यांशं , पद्यांशं नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्त प्रश्ननानां उत्तराणि लिखत् – 5

(अ) गद्यांशं

इदम् श्रुत्वा पिता पुत्रम् उवाच – हे सौम्य!पष्य अत्र वटबीजे एव महान् स्थूलः षाखादिमान् न्यग्रोधः वटः उत्पन्नः सन् तिष्ठति। एवम् अणिम्नः स्थूल जगत् उद्भवति। विष्वसिहि ,हे सौम्य! स एव आत्मा ।तत् एव सत्। तत् त्वम् असि।

1.एकपदेन उत्तरतः– 1

कः– पुत्रम् कः उवाच ?
खः– जगत् कस्मात् उद्भवति ?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरतः–2

ग–वटबीजे कः तिष्ठति ?
घ–अन्ते पिता पुत्रम् किम् उवाच ?

3. भाषिक कार्यम् . 2

1– आकर्ण्य' इत्यर्थेअत्र किम् पदम् प्रयुकतम् ?
2–त्वम्' अस्य कर्तृपदस्य क्रियापदम् किम् ?

14.ब. अधोलिखित पद्याशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरतः– 5

वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं दुकूलैः, सम इह परितोषो निर्विशेषो विशेषः ।
स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला, मनसि च परितृष्टे कोऽर्थवान् को दरिद्रः।।

1.एकपदेन उत्तरतः– 1

अः– कस्मिन् परितुष्टे नरः धनिकः दरिद्रः वा न भवति?
बः– वयम् कैः परितुष्टा?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरतः–2

कः दरिद्रः भवति?

3ः– अः– वल्कलैः इति शब्दस्य कः विलोमः अत्र दत्त ?1

(अ) दुकूलैः (ब) दरिद्रो (स) परितृष्टे (द) निर्विशेषो

ब. 'भवति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?1

(अ) वयम् (ब) सम (स) सः (द) तृष्णा

15.(स) नाट्यांशः

राजा सुदर्शनः – (चिन्तयित्वा) आलस्यं विहाय पुरुषार्थः विधेयः।(राजा पण्डितसभां कारितवान्)
राजा सुदर्शनः – भोः पण्डिताः ! अस्ति कश्चिद् एवम्भूतो विद्वान् यो मम पुत्राणां नीतिशास्त्रोपदेशेन पुनर्जन्म कारयितुम् समर्थः ?
(अत्रान्तरे विष्णुशर्मनामा महापण्डितः बृहस्पतिः इव अवदत्।)
महापण्डितः विष्णुशर्मा – देव ! महाकुलसम्भूताः एते राजपुत्राः अहं षण्मासाभ्यन्तरे भवत्पुत्रान् नीतिशास्त्राभिज्ञान् करिष्यामि।
राजा सुदर्शनः – कोऽत्र सन्देहः ?

I. एकपदेनोत्तरत– 1

(i) पण्डितसभां कः कारितवान ?
(ii) बृहस्पतिः इव कः अवदत् ?

II. पूर्णवाक्येनोत्तरत– 2

(i) 'कोऽत्र सन्देहः' इति कः उक्तवान् ?
(ii) राजा किं चिन्तितवान् ?

III. **यथानिर्देशं विकल्पेभ्यः चित्वा उत्तरत–** **2**

(i) 'कोऽत्र सन्देहः ?' वाक्ये किं अव्ययपदं प्रयुक्तम् ?

(अ) कः (ब) ऽत्र (स) अत्र (द) सन्देहः

(ii) 'मूर्खः' इत्यस्य किं विलोमपदं नाट्यांशे प्रयुक्तम् ?

(अ) राजा (ब) पण्डितः (स) भोः (द) देव !

16. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । **1x5=5**

1.–श्वेतकेतुः **बीजे** किन्त्रिचदपि न पश्यति।

2–ष्वेतकेतुः **वेदान्** अधीत्य आगच्छत्।

3–पुत्रम् **पिता** उवाच।

4–**न्यग्रोधफलम्** आहर।

5–उद्धतस्वभावः सः पितुः सकाषम् आगच्छत्।

प्रश्न 17.क. अधोलिखितपंक्त्योः भावार्थम् उत्तरपुस्तिकासु लिखत् । **2**

सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्धः एव सः

भावार्थः – शास्त्रं सर्वे जनानां लोचनम् इव अस्ति । यस्य पार्श्वे शास्त्र रूपी 1........................... न अस्ति सः तु अन्धः 2...................... अस्ति । नास्ति शोकसमो रिपुः ।

भावार्थः – अस्मिन् संसारे 3.................... एव मानवस्य महान् 4...................... न तु किंचित् अन्यत् वस्तु।

रिपुः, एव, शोकः, लोचनः

अथवा

ख. अधोलिखितपद्यस्य अन्वयं समुचितक्रमेण पूरयत ्–

1. आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः।

क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसम्।

अन्वयः––काल' 1)............प्रदानस्य 2)...............च कर्मणः क्षिप्रम् 3)..............तस्य रसम् पिबति। सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदाम् पदम्।

वृणुते हि विमृष्यकारिणम् गुण लुब्धाः स्वयमेव सम्पदः।।

अन्वयः– सहसा 4)...............न विदधीत । अविवेकः परम् पदम्। विमृश्यकारिणम् सम्पदःस्वयम् एव वृणते।

18. रिक्तस्थानापि पूरयित्वा कथाक्रमानुसारं लिखत । **1x4=4**

नकुलस्य , विप्रः, मारयति, निमन्त्रितः

माधवो नाम .... आसीत्। ब्राह्मणः .... भवति। .... मुखं रक्तविलिप्तं भवति। ब्राह्मण नकुलं ....।

19. विपरीत पदानाम् मेलनम् कुरूत। **4**

आदानम्	अविवेक:
विवेकः	मन्दम्
दारिद्रयात्	प्रदानम्
सत्वरम्	सम्पन्नताम्

....